

Шекера Павло Іванович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6665-8222>,

завідувач відділу,

відділ комплексного опрацювання документів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: shekerapv@nbuv.gov.ua

Каталогізація як первинне ознайомлення користувача з ресурсом книгозбірні: нове бачення, інноваційний підхід

Розглянуто основні тенденції розвитку каталогізації, взаємодія традиційних та цифрових технологій бібліотечних процесів. Проаналізовано загальний стан опрацювання інформаційних ресурсів.

Ключові слова: каталогізація, бібліографічний запис, аналітико-синтетичне опрацювання, варіації пошуку інформації, інновації пошукового ресурсу.

Загальновідома істина, що театр починається з гардеробу, до якої звикли всі. А як щодо бібліотеки, де є логічне начало будь-якої книгозбірні, як розібратися людині в міриадах книжкових видань чи інших інформаційних ресурсів. Коли спадає на думку таке питання, на допомогу приходить не бібліотекар, а невеличкий запис, довжиною в 3-5 рядків, де засвідчено практично все про кожну одиницю зберігання даної книгозбірні. Стисло. Анотовано. Конкретно.

В цьому і є каталогізація. Бажано було б занотувати значно більше, але цього робити не варто. Так історично склалося, коли поповнювалися книгами бібліотеки світу, монастирські, міські, шкільні та електронні з часом, увага бібліотекаря концентрувалася на ключових позиціях, щоб у подальшому будь-хто міг розібратися в даних записах. Ці істини давно відомі і основних правил бібліографічного опису за багато століть бібліотечної роботи було чимало, але всі вони мають свою ключову мету і призначення: вихопити з назви документа

будь-які джерела інформації. Починаючи з давніх пергаментів і до сучасних електронних ресурсів, ключову інформаційну складову і занотувати в спеціальну заведеному документі, а з часом, на каталожній картці, розміщеній у каталозі.

Здавалося б, все просто і логічно. Книга, потрапляючи до рук бібліотекаря-каталогізатора, проходить процес занотовування, точніше – бібліографічний опис, водночас отримуючи свій тематичний індекс, шифр – помітку для розміщення на полиці і все. І так продовжується століттями. Книга. Картка. Електронний опис. У чому ж тоді суть змін, які на перший погляд і не потрібні. Чому кричущим аспектом сучасної каталогізації є нове бачення бібліографічного запису, книга, де титульна сторінка є обличчям та інформаційним джерелом для ознайомлення без змісту та пошукового тезаурусу водночас. Якщо створювати правильно опис, за правилами, притримуючись конкретних стандартів опису-запису, книга буде «знайдена» і покладена на стіл користувачу оперативно і без помилок. Фізично описом книг займалися бібліотекарі 50-100-200 років тому. Каталогна картка, по суті своїй, також не зазнала змін розміру 125x75 мм (5x3 дюйми), як і в розташуванні ключових даних. Електронний опис відрізняється не надто від традиційного в рукописному вигляді чи за допомогою друкарської машинки. Повертаючись до надрукованого, можна визначити етапи роботи з книгою: облік, реєстрація, шифрування, проставляння тематичних індексів, стислий чи розширений бібліографічний опис, розстановка книг на полицях фондосховища. Але повсякчас виникають питання з усунення помилок, пошуки нових методів аналітико-синтетичного опрацювання: тобто, говорячи мовою каталогізатора – знайти свій підхід до кожної книги.

Передові технології не дають можливості стояти на місці. До них варто віднести і роботу з корпоративної каталогізації, яка також свого часу зробила прорив у бібліографічному описі, але, на жаль, за браком фінансування і розмаїття програм по опрацюванню документів, корпорація не набула такого розмаху по всій країні і створила ілюзію доступності будь-якої бібліотечної установи на різноманітних рівнях доступу до створеного бібліографічного запису і викори-

стання його в стінах бібліотек, незалежно від статусу чи регіону. Ця методика значно прискорила б процес бібліографічного опрацювання, змінила б технологію та вивільнила б значну кількість робочого часу.

Є традиційний підхід до каталогізації первинної та остаточної будь-якого документа. Є інноваційний і нове бачення аналітико-синтетичного опрацювання, з наукової точки зору, коли книга – не набір типографський певної кількості друкованих сторінок, а клопітка робота і винайдення найдрібніших нюансів від обкладинки до посторінкового аналізу: ретроспекція, старовинні книги, карти тощо.

Цінність будь-якої книгозбірні не лише в самих ресурсах, але й в обліку та опрацюванні кожного документа та оперативного пошуку затребуваної одиниці, яку користувач вимагає.

Час не стоїть на місці. Цю тезу можна застосувати і до вищезгаданих книгозбірень будь-якого об'єму, адже пошуковий ресурс також з часом вдосконалюється, нові технології, вибір кращих, а також програм, які дозволяють це втілювати.

Споконвіків бібліотека брала на себе функцію збереження та розповсюдження знань. Сотнями років традиції підходу до концепції функції самої книгозбірні практично були незмінні. Незмінні були і пошукові засоби, щоб розібратися в міріаді сторінок, думок та самого ресурсу.

Бібліотечна справа переживає еволюційні зміни, які ставлять перед співробітниками цієї галузі ще більші завдання та змушують знаходити різноманітні підходи для їх вирішення у сфері збереження, доступу, накопичення та розповсюдження інформації. Що стоїть на заваді застосування інноваційних підходів для удосконалення та впровадження саме передових методів? Питання риторичне, адже кожна країна та її наукові надбання, які розміщуються у спеціально відведених приміщеннях чи на серверах знаходять щороку все більше прихильників кардинальних змін, з метою прискорення подачі інформресурсу до користувача.

Те, що вчора було новітнім – сьогодні може стати ретроспекцією без явних перспектив на завтра. Чому ми втрачаємо аудиторію допитливих і достойних науковому світу. Чому вчорашній пошуковий ресурс інколи стає на заваді для майбутніх поколінь. Бібліотека не має такого ажіотажу як два три десятиліття тому. Сучасний світ наповнений електронними ресурсами, які під рукою у кожного малюка та бабусі. Бібліотекознавство як сфера знань може обійтися на пряму без поняття фонд, але це утопічна думка, адже будь яке приміщення книжкового ресурсу від виготовлення, типографії, видавництва до отримання читачем в руки даного документа – це вже безпосередня сфера бібліотекознавства.

Передові методи трансформації інформаційних ресурсів дозволяють не спинятися на одній бібліотеці, яку читач полюбив ще в дитячі роки, так і тієї, де теоретично мусить бути все. Корпоративні дії нинішніх засобів пошукових те-заурусів можуть швидко і оперативно віднайти необхідне чи направити пошукача до джерела інформації.

Не можна назвати утопією карткові каталоги, продовження яких зупинилося на стадії їхнього закриття. Це живий організм, своєрідний сервер книгозбірні незалежно від об'єму чи статусу. Продовження життя цього вкрай необхідного елементу напряду залежить від ціленаправлених дій відповідних підрозділів. Звісно, основний тягар на себе бере відділ, який безпосередньо працював над створенням каталогу, його організацією та редагуванням. Але це вже в минулому. А чи є завтра у паперового каталогу? Питання риторичне і життєве, бо важко собі уявити більшість регіональних бібліотек без саме цього засобу пошуку книги. Але ж завірити читача, що вам ці картки вже не потрібні, право матиме той, у кого інформація з самих каталожних карток та, відповідно з документів до них, буде внесена в електронний пошуковий ресурс. Осучаснені методи внесення інформації про будь-який документ, що надходить до бібліотечної установи дають змогу в разі скоротити час на пошук, внести правки до бібліографічного запису, доповнити інформативно чи приписати аналогічну книгу (дублет). Лише потрібно зробити повний бібліографічний опис, що з

успіхом і робиться та все ж для сучасного каталогу цього не достатньо. Є потреба назвати декілька вагомих аргументів: 1. Нові записи наповнюють вже новий електронний каталог. 2. Прив'язка електронного ресурсу до самого бібліографічного запису. 3. Відновлення шляхом рекаталогізації традиційного карткового каталогу. 4. Створення електронної бази даних для подальшої корпоративної роботи при наповненні каталогізатором нового ресурсу. 5. Залучення новітніх світових технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ), в основі якого ті ж самі пошукові ази для користувача.

Часом, не потрібно шукати способи, щоб перейти той Рубікон, який автоматично уже перетнутий. Саме життя дає корективи, вносить зміни і наздоганяє втрачене, залишаючи при цьому обабіч шляху те, що не дає можливість рухатися далі, створюючи ганебну ситуацію з інформаційними ресурсами, а саме – нове не надходить, а старе вже не цікавить користувача. Людина здатна засвоювати сучасне за досить короткий час, якщо є мотивація та віра в завтрашній день. В протилежному разі книгозбірня перетвориться у величезний музей «непотрібних речей», який втрачає з кожним днем своїх відвідувачів і приємний запах старої вікової книги стане лише затхлим відтінком непотребу. Бібліотека, її пошуковий ресурс на сучасному рівні є обличчям і першим враженням складної організації. Від неї залежить точність, оперативність та досягнення мети книгозбірні – надати користувачеві максимальну інформацію, не створюючи ілюзію заклопотаності та остаточної безрезультатності.

Pavlo Shekera,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6665-8222>,

Head of the Department of Integrated Document Processing,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: shekerapv@nbuv.gov.ua

Cataloging as the user's initial introduction to a library resource: a new mission, an innovative approach

The article examines key trends in the development of cataloging and the interaction between traditional and digital technologies in library processes. It analyzes the general state of information resource processing.

Keywords: cataloging, bibliographic record, analytical and synthetic processing, variations of information search, innovations of the search resource.